

Podílu, který máme na znalosti pravdy, a to jakékoliv, jsme nenabyli svými vlastními silami. Bůh nás o tom dostatečně poučil skrze svědky, které si zvolil z prostého lidu, jednoduché a nevědomé, jimiž nás vzdělal ve svých podivuhodných tajemstvích: naše víra, to není náš výboj, je čirým darem uděleným z cizí štědrosti. Nedostalo se nám našeho náboženství cestou naší úvahy nebo od našeho rozumu, nybrž autoritativně a z vnějšího rozkazu. Více než síla našeho úsudku nám zde pomáhá jeho slabost a naše zaslíbenost víc než naše jasnomyšlnost. Byli jsem učiněni vědomými tohoto božského vědění spíš prostřednictvím naší nevědomosti nežli naší vědy. A není divu, jestliže tuto nadpřirozenou a nebeskou znalost nemožno pojmovat naše prostředky přirozené a pozemské: naším příspěvkem zde budíž pouze poslušnost a poddanost. Neboť psáno jest: „Zničím moudrost mudrců a zaháním rozum rozumných.“ Kde je tu mudrc? Kde spisovatel? Kde polemik tohoto století? Neranil Bůh moudrost tohoto světa hloupostí? Ponechává svět Boha nepoznal moudrosti, zalbilo se Bohu spasit věřící prostou kazatelskou.

Musím se však nakonec podívat, je-li v moci člověka, aby našel, co hledá, a obohatilo-li ho jeho pátrání, jemuž se věnuje po tolik století, o nějakou novou sílu a nějakou společlivou pravdu.

Doufám, že mi přizná, bude-li mluvit počestně, že veškerý zisk, jež si přinesl z tak dlouhého usilování, je ten, že se naučil přiznávat si svou slabost. Nevědomost, která v nás byla od přirozenosti, jsme si dlouhým studiem potvrdili a osvědčili za pravdu. Lidé vskutku učené potkalo, co potkává obilní klasy: zvedají se a zvyšují, hlavu nesou zpříma a vyšně, dokud jsou prázdné; ale když jsou plné a uzrají do houného zrna, počnou se pokorně nachýlovat a hlavu věšet. Podobně lidé: když se o vše pokusili a všechno prozkoumali a v celé té hromadě vědění a zásobě nesčetných rozmanitých věcí neobjevili nic bytelného a pevného, nic než marnost, vzdávají se své domyšlivosti a uznávají svou přirozenou povahu.

To právě vrytá Velleius Cortovi a Ciceronovi: že pryč se od Filóna naučili, že se nic nenaučili.³⁵ Erecides, jeden ze sedmi mudrců, psal Thalétovi, když umíral: „Rozkázal jsem svým lidem, aby ti odevzdali moje spisy, až mě pochovají. Jestliže tebe i ostatní mudrce uspokojí, zvětejší je; jestliže nikoliv, znač je. Neobsa-

hul žádnou jistotu, která by mě samoučemu stačila. Však také neverdím, že znám pravdu a že jsem jí dosáhl. Spíš věci nadhazuji, než abych je objeoval.“ Nejmoudřejší člověk, který vůbec kdy žil, dotázán, co ví, odpověděl tedy, že ví jen tolik, že nic neví. Dovědčoval, že - jak se říká - nejvěšší část toho, co víme, je nejnepatrnější část toho, co nevíme; čili že právě to, co se domníváme znát, je kusem, a velmi skrovným, naší nevědomosti. Známe věci ve snu, říká Plarón, ve skutečnosti nám jsou neznány. *Omnes pene veteres nihil cognosti, nihil percipi, nihil scri posse discernunt; angustis sensus, imbecillis animos, brevia curricula vitae.*³⁶ Valerius vypráví, že samotný Cicero, který své učnosti vděčil za veškerou svou cenu, si k stáří přestal vzdělání věžít. Pěstoval je, avšak přitom se s žádnou stranou neovazoval a podle toho, co se mu zdálo pravděpodobné, stál brzo na půdě té, brzo oné školy; vždy se přidržoval pochybnosti Akademie. *Dicendum est, sed ita ut nihil affirmem, quoriam omnia, dubitans plerumque et mihi diffidens.*³⁷

Příliš bych si věc usnadnil, kdybych chtěl člověka zkoumat v jeho běžném způsobu a zhruba, ačkoliv bych byl oprávněn to činit podle jeho vlastního pravidla, které posuzuje pravdu nikoliv podle závažnosti názorů, nybrž podle jejich počtu. Nechme dav davem,

*qui vigilans stertit,
mortua cui vita est prope iam vico atque videnti;*³⁸

dav se necítí, dav se neseoufí, dav ponechává většímu sých přirozených schopností ladem. Chci si obrat člověka v jeho nejvyšší poloze. Zkoumejme ho v onom malém počtu znamenitých a vybraných lidí, kteří byli nadáni skvělou a obzvláštní přirozenou silou a kteří ji nadto posílili a zbystrili snahou, studiem a uměním a pozvedli ji na nejvyšší bod moudrosti, jehož je s to dosáhnout. Vypracovali svou duši všemi směry a křížem krážem, poděpřeli ji a vyzružili veškerou cizí pomoc, která se jí hodila, a obohatili ji a vyzdobili vším, co si pro její prospěch mohli vypůjčit z nitra i povrchu země: v těchto lidech dlí krajíní výsost lidské přirozenosti. Zřídili svět veřejného života a zákonů; vzdělali jej uměním a vědami a poučili jej i příkladem vlastních podivuhodných mra-